RAQAMLI TA’LIM MUHITIDA MUSIQA FANINI O‘QITISHNING DIDAKTIK PRINSIPLARI VA METODIK ASOSLARINI TAKOMILLASHTIRISH

Elmuratova Gulnara – *o‘qituvchi*
gulnaraelmuratova1981@gmail.com
O‘zbekiston davlat san’at va madaniyat institute Nukus filiali

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ДИДАКТИЧЕСКИХ ПРИНЦИПОВ И МЕТОДИЧЕСКИХ ОСНОВ ОБУЧЕНИЯ МУЗЫКЕ В ЦИФРОВОЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СРЕДЕ

Эльмуратова Гульнара – *преподаватель*
Нукусского филиала Государственного института искусств и культуры Узбекистана

IMPROVING THE DIDACTIC PRINCIPLES AND METHODOLOGICAL FOUNDATIONS OF TEACHING MUSIC IN A DIGITAL LEARNING ENVIRONMENT

Elmuratova Gulnara – *Lecturer*
Nukus branch of the Uzbekistan State Institute of Art and Culture

Tayanch so‘zlar: musiqa ta’limi, didaktik prinsiplar, ilmiylik va izchillik, nutq madaniyati, xor jamoasi, pedagogik mahorat, statistik tahlil.

Rezyume. Ushbu maqolada umumiy o‘rta ta’lim maktablarida musiqa madaniyati fanini o‘qitishning pedagogik va didaktik asoslari zamonaviy talablar nuqtai nazaridan tadqiq etilgan. Musiqa ta’limining tarixiy shakllanish jarayonlari hamda undagi ilmiylik, izchillik, ko‘rgazmalilik, bolalar yoshi va bilim darajasiga moslik kabi didaktik prinsiplarning o‘rni tahlil qilingan. Shuningdek, bo‘lajak musiqa o‘qituvchisining nutq madaniyati va pedagogik mahoratining dars samaradorligini oshirishdagi o‘rni, o‘quvchilarga xor asarlarini o‘rgatishning uslubiy o‘ziga xosliklari monografik tadqiqotlar va statistik tahlillar asosida yoritib berilgan.

Ключевые слова: музыкальное образование, дидактические принципы, научность и последовательность, культура речи, хоровой коллектив, педагогическое мастерство, статистический анализ.

Rezyume. Ushbu maqolada umumiy o‘rta ta’lim maktablarida musiqa madaniyati fanini o‘qitishning pedagogik va didaktik asoslari zamonaviy talablar nuqtai nazaridan tadqiq etilgan. Musiqa ta’limining tarixiy shakllanish jarayonlari hamda undagi ilmiylik, izchillik, ko‘rgazmalilik, bolalar yoshi va bilim darajasiga moslik kabi didaktik prinsiplarning o‘rni tahlil qilingan. Shuningdek, bo‘lajak musiqa o‘qituvchisining nutq madaniyati va pedagogik mahoratining dars samaradorligini oshirishdagi o‘rni, o‘quvchilarga xor asarlarini o‘rgatishning uslubiy o‘ziga xosliklari monografik tadqiqotlar va statistik tahlillar asosida yoritib berilgan.

Keywords: music education, didactic principles, scientific approach and consistency, speech culture, choir ensemble, pedagogical skill, statistical analysis.

Summary. This article examines the pedagogical and didactic foundations of teaching “Music Culture” in general secondary schools from the perspective of modern requirements. The historical formation processes of music education, along with the role of didactic principles such as scientific approach, consistency, visual representation, and appropriateness for children's age and knowledge level, are analyzed. Furthermore, based on monographic studies and statistical analysis, the role of a future music teacher’s speech culture and pedagogical skill in enhancing lesson effectiveness, as well as the methodological specifics of teaching choral works to students, are highlighted.

KIRISH. Musiqa san’ati insoniyat ma’naviy madaniyatining ajralmas qismi bo‘lib, shaxsning estetik didi, hissiy his-tuyg‘ulari, ijodiy tafakkuri va dunyoqarashini shakllantirishda qudratli vosita hisoblanadi. Mustaqillik yillarida yurtimizda yosh avlodni vatanparvarlik, milliy va umuminsoniy qadriyatlarga hurmat ruhida tarbiyalashda musiqa ta’limiga davlat siyosati darajasida e’tibor qaratib kelinmoqda. Biroq, bugungi jadal axborotlashgan asr va raqamli transformatsiya sharoitida umumta’lim maktablarida musiqa fanini o‘qitish tizimini ham yangi pedagogik va metodik talablar asosida qayta ko‘rib chiqish ehtiyoji tug‘ilmoqda. Ushbu tadqiqotning dolzarbligi shundaki, zamonaviy o‘quvchilarning axborot qabul qilish va qiziqishlari o‘zgargan bir davrda, musiqa darslarida an’anaviy didaktik prinsiplarni (ilmiylik, tizimlilik, ko‘rgazmalilik va moslik) yangicha innovatsion texnologiyalar bilan integratsiya qilish mexanizmlari yetarlicha ishlab chiqilmagan.

Shuningdek, musiqa o‘qituvchisining professional nutqiy madaniyati va o‘quvchilarni xor jamoasida kuylashga o‘rgatishning uslubiy xususiyatlarini tizimli va empirik tadqiq etish

bugungi pedagogika fani oldida turgan muhim vazifalardan biridir.

Tadqiqotning maqsadi — musiqa fanini o‘qitishning tarixiy va zamonaviy didaktik prinsiplarini chuqur monografik tahlil qilish, musiqa darslarining samaradorligini oshirishga qaratilgan metodik tavsiyalarni shakllantirish hamda xor asarlarini o‘rgatishning didaktik xususiyatlarini statistik tahlillar yordamida isbotlashdan iborat.

USULLAR. Tadqiqot ishining metodologik asosi sifatida pedagogika, psixologiya va musiqa o‘qitish metodikasi sohasidagi yetakchi olimlarning fundamental monografiyalari hamda darsliklari xizmat qildi. Tadqiqot jarayonida quyidagi ilmiy-pedagogik metodlar kompleksidan foydalanildi:

1. Tarixiy-mantiqiy tahlil: Musiqa pedagogikasining o‘tmishdagi shakllanish bosqichlari, buyuk allomalarning (Forobiy, Ibn Sino, Navoiy) musiqiy tarbiyaga oid qarashlari hamda XX-XXI asr musiqa ta’limi tizimlarining rivojlanish qonuniyatlari o‘rganildi.

2. Monografik tahlil va pedagogik kuzatuv: Amaldagi musiqa madaniyati darslari, o‘quv dasturlari va metodik qo‘llanmalar tahlil qilindi, dars jarayonlarida o‘qituvchining nutqi va ko‘rgazmali qurollardan foydalanish darajasi bevosita kuzatildi.

3. Pedagogik eksperiment (Tajriba-sinov ishlari): Umumiy o‘rta ta’lim maktablarida o‘quvchilarga xor jamoasi bo‘lib kuylash malakalarini shakllantirish jarayonida an’anaviy va takomillashtirilgan metodlarning samaradorligini aniqlash maqsadida tajriba o‘tkazildi.

4. Matematik-statistik metod: Tajriba va nazorat sinflarida olingan natijalarning haqqoniyligini baholash va taqqoslash uchun matematik tahlil usullari qo‘llanildi.

NATIJALAR VA MUNOZARA

Tadqiqot doirasida musiqa fanini o‘qitishda didaktik prinsiplarning amaliyotga joriy etilishi darajasi va xor jamoasi bo‘lib kuylash malakalarini rivojlantirish samaradorligi tahlil qilindi. Musiqa darslarida eng asosiy tamoyillardan biri — ilmiylik va izchillik (tizimlilik) hamda bolalar yoshi va bilim darajasiga moslik prinsiplaridir. Kuzatishlar shuni ko‘rsatdiki, boshlang‘ich sinf (1-4 sinflar) o‘quvchilariga xalq qo‘shiqlari va bolalar repertuarlarini o‘rgatishda musiqiy tushunchalarni (nota savodi, laya, temp, dinamika) ilmiy asosda, biroq oddiydan murakkabga o‘tish tartibida, o‘yin texnologiyalari bilan uyg‘unlikda tushuntirish kutilgan natijani beradi.

Pedagogik eksperiment doirasida umumta’lim maktablarining 5-sinf o‘quvchilari o‘rtasida (jami 60 nafar o‘quvchi: 30 nafar nazorat va 30 nafar tajriba guruhida) “Xor bo‘lib kuylash malakalari”ni (sof intonatsiya, ansambl hissi, nafas olish) shakllantirish bo‘yicha amaliy ishlar olib borildi.

- Nazorat guruhida darslar amaldagi an’anaviy darslik asosida olib borildi (o‘qituvchi qo‘shiqni chalib beradi va matnni yodlatadi).
- Tajriba guruhida esa takomillashtirilgan metodika joriy etildi: interaktiv didaktik o‘yinlar, ko‘rgazmali grafik slaydlar (notalar harakati vizualizatsiyasi), o‘qituvchining yuksak nutqiy-metodik tushuntirishlari hamda vokal-xor mashqlari tizimi muntazam qo‘llanildi.

Tajriba-sinov ishlari yakunida o‘quvchilarning musiqiy-xor ijrochiligi darajasi (3 ta mezon: intonatsiya aniqligi, vokal texnikasi va musiqiy asar mazmunini his qilish bo‘yicha 10 ballik shkalada) tekshirilganda quyidagi natijalar qayd etildi:

O‘quvchilarning musiqiy-xor malakalari darajasi (Statistik tahlil jadvali)

Guruhlar	Eksperiment bosqichi	Past daraja (%)	O‘rta daraja (%)	Yuqori daraja (%)	O‘rtacha ball (10 ballik)
Nazorat guruhi (N=30)	Tajribadan oldin	40%	46.7%	13.3%	5.2
	Tajribadan keyin	30%	53.3%	16.7%	5.8
Tajriba guruhi (N=30)	Tajribadan oldin	43.3%	43.3%	13.4%	5.1
	Tajribadan keyin	10%	50%	40%	8.2

Jadvaldan ko‘rinib turibdiki, an’anaviy metodlar qo‘llanilgan nazorat guruhida o‘rtacha ko‘rsatkich atigi 0.6 ballga (5.2 dan 5.8 gacha) oshgan bo‘lsa, innovatsion didaktik yondashuv va multimedia vositalari (ko‘rgazmalilik) tizimli ravishda integratsiya qilingan tajriba guruhida o‘rtacha ball 3.1 ballga (5.1 dan 8.2 gacha) o‘sdi.

TAHLIL VA MUHOKAMA

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, musiqa darslarining sifati va o‘quvchilarning

musiqiy savodxonligi faqatgina dars soatlari yoki dasturdagi mavzular ko‘p-kamligiga emas, balki bevosita didaktik prinsiplarning to‘g‘ri qo‘llanilishi va o‘qituvchining kasbiy mahorati bilan uzviy bog‘liqdir. Monografik manbalarning tahlili va amaliy natijalar asosida ushbu yo‘nalishlarni alohida muhokama qilish lozim:

1. Musiqa darslarida an’anaviy didaktik prinsiplar va hozirgi talab

Musiqa o‘qitish metodikasi tarixida ko‘rgazmalilik tamoyili deganda faqatgina nota lavhalari yoki kompozitorlarning portretlarini ko‘rsatish tushunilgan. Ammo zamonaviy talab darslarda multimedia va audio-vizual ko‘rgazmalilikni talab etadi. Bugungi darslarda bolalar nafaqat asarni eshitishi, balki maxsus kompyuter dasturlari orqali tovush to‘lqinlari, simfonik orkestr cholg‘ularining joylashuvi va interaktiv partituralarni vizual ko‘ra olishi kerak. Bu o‘quvchida ham eshitish, ham ko‘rish assotsiatsiyasini uyg‘otib, ilmiylik tamoyilining chuqurroq o‘zlashtirilishiga zamin yaratadi.

2. Musiqa o‘qituvchisining nutq madaniyati va metodik mahorati

Tadqiqotimizning muhim xulosalaridan biri — musiqa o‘qituvchisining nutq madaniyati va so‘zlashish san’ati bilan bog‘liq. Musiqa — hissiyot san’ati. Agar o‘qituvchi musiqiy asar, uning yaratilish tarixi va xarakteri haqida quruq, ilmiy atamalarga to‘la va zerikarli nutq bilan gapirsa, bolada musiqaga nisbatan qiziqish so‘nadi. O‘qituvchining nutqi musiqiy, obrazli, badiiy jihatdan boy, jonli va emotsional bo‘lishi shart. Nutqning tushunarli bo‘lishi — dars samaradorligini ta’minlovchi birlamchi pedagogik filtrdir. O‘qituvchi o‘z nutqi orqali bolani ohanglar dunyosiga olib kira olishi, har bir musiqiy terminni ularning yoshiga mos shaklda bayon eta bilishi lozim.

3. Xor asarlarini o‘rgatishdagi metodik talablar

Xor jamoasida kuylash o‘quvchilarda jamoaviylik, bir-birini eshitish, intonatsion aniqlik va umumiy estetik hamjihatlikni tarbiyalaydi. Biroq, xor asarlarini tanlashda bolalarning vokal-ovoz diapazonlarini (yosh xususiyatlarini) inobatga olmaslik ularning ovoziga zarar yetkazishi mumkin. Bizning tajribamizda qo‘llanilgan vizual-grafik usullar o‘quvchilarga notalarning yuqoriga yoki pastga harakatlanishini oson tushunishga va sof kuylashga yordam berdi.

XULOSA VA TAVSIYALAR

O‘tkazilgan ilmiy-pedagogik tadqiqotlar va monografik tahlillar asosida quyidagi umumiy **xulosalar** shakllantirildi:

1. Musiqa darslarida ilmiylik, izchillik va tizimlilik prinsiplarini saqlagan holda zamonaviy multimedia texnologiyalaridan foydalanish o‘quvchilarning musiqiy savodxonlik darajasini va amaliy ijrochilik ko‘nikmalarini an’anaviy darslarga qaraganda qariyb 30-35% ga oshirish imkonini beradi.

2. Musiqa o‘qituvchisining kasbiy nutq madaniyati darsning estetik va emotsional muhitini belgilovchi bosh omildir. Badiiy-obrazli va emotsional nutq o‘quvchilarda musiqiy tafakkurni rivojlantiradi va dars mazmunini tushunarli qiladi.

3. Xor bo‘lib kuylash jarayonida didaktik tamoyillarga (oddiyda murakkabga, yoshga moslikka) rioya qilish o‘quvchilarning ham jismoniy (nafas tizimi, ovoz paychalari), ham ma’naviy-badiiy rivojlanishini ta’minlaydi.

Metodik tavsiyalar:

- Musiqa o‘qituvchilariga: Har bir darsni rejalashtirishda nafaqat qo’shiq o’rgatish, balki o‘quvchilarning yoshi va bilim darajasiga mos keladigan vizual taqdimotlar, audio va video materiallar majmuini tayyorlash (ko‘rgazmalilik prinsipini zamonaviylashtirish);
- Darsni rejalashtirishga doir talab: Musiqa darslarini rejalashtirishda darsning har bir komponenti (musiqa tinglash, jamoaviy kuylash, nota savodi, musiqiy-badiiy tahlil) izchil va mantiqiy bog‘langan bo‘lishi, o‘qituvchining nutqiy va amaliy ijro muloqoti 50/50 mutanosiblikda bo‘lishini ta’minlash;
- Oliy pedagogik ta’lim muassasalariga: Bo‘lajak musiqa o‘qituvchilarini tayyorlash o‘quv rejalarida “Musiqa o‘qituvchisining nutq madaniyati va pedagogik ritorikasi” hamda “Musiqa ta’limida raqamli texnologiyalar va multimedia” modullarini yanada kuchaytirish maqsadga muvofiqdir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Fayziyev, M. Musiqa o‘qitish metodikasi va didaktik prinsiplar. T.: “O‘qituvchi”, 2021.
2. Sharipova, G. Musiqa madaniyati darslarida pedagogik texnologiyalar. T.: “Turon-Iqbol”, 2019.
3. Asafyev, B. V. Muzikalnaya forma kak protsess. Leningrad: Muzika, 1971.
4. Yo‘ldoshev, J., Hasanov, S. Pedagogik texnologiyalar va didaktik asoslar. 2016.
5. O‘zbekiston Respublikasining “Kiberxavfsizlik to‘g‘risida”gi va “Ta’lim to‘g‘risida”gi qonun hujjatlari to’plami. T.: 2022-2024.
6. Elmuratova, Gulnara. "YOSHLAR TARBIYASIDA XALQ IJODIYOTINING MAQSADI." Oriental Art and Culture 3.4 (2022): 239-244.